

A rajztoll üzenete

Hölgyeim és uraim. Megindító ercű ez a tisztesség, hogy Finta József kiállításának megnyitóján szólhatok.

Szólhatok egy olyan művésztől, akihez még csak a szó, baráti szót hozó ismeretsége sem fűz, csupán az köt hozzá, amit megtekinthettem: a grafikái.

Ha jól belegondolok, azonban, rá kell jönnöm, hogy tévedek. Finta Józsefet tulajdonképpen ismertem, mert intellektuálisan használtam őt, magát. Olyan csatornákon át ismerem, amelyek mindennapi szellemi létezésemhez szükségesek: itt körben czek a falak, a tárlók, a könyvek háza és mindaz ami ebben az épületben, a Balassi Bálint könyvtárban, értem van – mert nekem tervezte. És köszönet érte.

És, ha még jobban belegondolok, akkor most már grafikái nyomán, amelyekkel nekem üzen, még mélyebben is ismerni vélem. Szándékosan használok az egyes szám első személyt, hisz Finta József olyan művész-mintára emlékeztet, akit személyesen ismerni és személyesen tudni, életem egyik szerencséje volt.

Kós Károly tanár úrra gondolok, az építészre és a képzőművészre.

Zárójelben: az irodalom művese és a kutató, a tudományos Kós Károly most nem vonható ide.

De, hogy folytassam, és hogy a korábbi analógia teljessé legyen, ismerni vélem Finta Józsefet úgy is, hogy a táj, a földrajzi környezet vonzásában élő Kós Károly, választott, szűkebb pátriája, a kalotaszegi Sztána és Finta József Kalotaszegi is egymásra felel, egymásra rímel.

Kettős kapocs ez, amely az építész-képzőművész és a táj azonosságából ered, illetve abból a tájból fogantatik, amely nekem is személyesen majdnem-szülőföldem.

És most már gondolom, érthetőbb az a korábban emlegetett tisztos megilletődöttségem és a továbbiakban hölgyeim és uraim, ne várjanak tőlem pártatlanságot, elfogódottság nélkül való szót.

És ne várjanak még azért sem, mert ott, Erdélyben és Kalotaszegen, a mindennapi fenyegetettség közepette nem tudhatom nem végső üzenet-e az, amely Finta József lapjairól szól hozzánk. Ha tehát, az ott élő nemzet-törődékünk léte, vagy nem léte felé tágítom aggódásom körét, akkor megérthetik, és úgy vélem osztoznak is velem elfogódottságomban – bár elfogódottság, megindultság és egyáltalán bármiféle szó, mennyire gyöngye, sérülékeny és törékeny a ránk gyalogló vasszerkezetek, tankok, vagy bulldózerek ellenében. Bennünk van a féltő felkiáltás rémülete: mi lesz? Mi lesz az ERDÉLYI magyarsággal és nem a populációra gondolok most első-sorban, hanem arra az erdélyi szellemiségre, amely évezredek súlyával meghatározója volt mai magyar kultúránknak is, és amely nem hiányozhat Európa szellemi történetéből, illetve a mi annyira óhajtott és egyre inkább óhajtott európaiságunkból sem.

Ebben a súlyos veszélyeztetettségben, Finta József grafikái mégis reményt nyújtanak.

E fragilis, gyöngéd papírlapok rajzainak zártsága, tömörsége, egyedülvaló tömörszerűsége lehet ugyan komor, én mégsem így látom. És nem így látom akkor sem, ha tudatom azt sugallja, hogy ez a mai nap, vagy a holnapi, vagy a holnaputáni, esetleg Kalotaszeg fizikai pusztulásának előestéje lehet. Hitem, bizakodásom csak arra alapozom, amit látok, és amit Kalotaszeg népéről tudok.

Hétköznapi épületei sorakoznak Finta József lapjain és ott van az ünnepek, a lélek ünnepének épülete is a templom, és ez már maga a történelem, a századok jelenvalósága. De igazunk bizonyosságát, a történelem jelenvalóságát bizonyítandó a lapokon megjelennek a kopjafák finom rajzolatai és az időben sorjázó nemzedékek nyughelye is, a temető. A művészetben jól tudjuk, semmi sem azonos önmagával. Finta József rajzai sem azonosak az épületek, a ház, a templom, a csűr pusztá ábrázolásával. Nem lehet azonos, hisz más, érzelmi, értelmi telítettségükkel új jelentést hordoznak. És a táj is, az utca, az udvar, a kert, a temető, vagy kár a szelíd domboldal, sajátossá válik. – Tudjuk egyébként, egy táj éppen attól lesz specifikussá, hogy azt az ember berendezi, saját képére-létére formálja, emberivé teszi, önmaga lenyomatát nyújtja általa, és ennek az egyedüliségnek, az összetéveszthetetlenségnek – végül is – a *kalotaszegiségnek* a láttatásában nyilatkozik meg a rajzoltos művészet.

Tornác a házon, tornác a templomon: – a tájon messzetekintő, emberi igény jelképeképpen. És erre felelnek a magasból a négyszögletű templomtorny erkélye fölött a négy égtáj fele figyelő *fiatornyok*, a jellegzetesen erdélyi gótikának ezek az egyedülálló építményei. És lennebb a templom tömör támpillérei, amint a gótikus falakat támogatják olyan makacs biztonsággal, akár, ha azt Ady kálvinista nyakú, dacosan szép népe tenné évszázados konok-határozottsággal. Egyébként is tömörszerűségében olyan ez az építmény, hogy felesleges is ráírni: Erős várunk nekünk az Isten – illetve – maga a hit. Mert valóban vár az és menedék. Ma is. De itt van a büszke homlokzatú kalotaszegi ház és az is a benne lakozó embert mintázza: mindenkor felemelt homlokával, tiszta gondolkodásával: etnikailag is sudár és szijas felépítésű, méltóságos, egyenes tartású fajta ez. Aztán még az egyszerűségében tömör bikali kapu, a súlyosan összeácsolt kapuzárával és szemöldökkel, mely szigorúan vigyázza a belépőt, s tekint a távozóra: alantas szándékkal ne lépje át senki küszöbét, de rossz hírért se keltse senki, ki távozik innen. S az erkölcsi miheztartásnak, csak amolyan emlékeztetőül az odafaragott emberi jegyek is a félfákon: az örök érvényű életfa, vagy a napkorong képe.

És mindez nem lenne biztató jelzés, ha Finta József rajzos lapjaira ilyen részletességgel tekintünk?

Jéghegyek ezek: nyugodalmassal egytizednyi látszik belőlük, kilenctized lenn van a mélyben. Jéghegyek, a jéghegyek igazságának súlyosságával: hasonló Finta József bikali templomtornyához, amint az, a völgy szelíd lombkoronája közül kiemelkedik. És mi az, ami nem látható? Csak az, ami alatt van, s mindeddig megtartott, mint gyökér a fát, e történelem látogatta földön. – Kevesen tudják, hogy a mai Kalotaszeg csak utolsó keleti maradványa annak a Kalota nevű területnek, amely a középkorban a Berettyótól a Scbes-Körös forrásvidékéig viselte ezt a nevet. Bihari részeit még a XVI.

században is Közép- és Kiskalota néven ismerjük, ősi katolikus vidék, mely majd a reformáció századaiban változtatja meg, majdnem egyöntetűen és gyökeresen hitét: – Erdély talán egyik legszilárdabb protestáns közösségét alkotva mindmáig.

Napjainkban Kalotaszeg már csak Kolozs megye nyugati csücske: Bihar, azaz Nagyvárad felé eső terület. Pontosabban a Királyhágótól keletre, a Nagyváradról Erdélybe, Kolozsvárra vezető útvonalat szegélyező vidék.

A mai Kalotaszeg törzse az Alszeg, illetve a Körös és a Felszeg, vagyis az Almás- és a Kapus-patak vízvidékeinek területe. De népviselet, nyelv és szokások nyomán idesorolhatóak a Kis-Szamos mellékvizeinek völgyei is. E történelemlátta és történelemlátogatta terület még Zsigmond királyunk idejéből, urának ismerte a Bánffyoknak azt az ágát, akik innen, tőlünk, a Felvidékről Losonciaknak is nevezettek.

De látta a féktelen természetű Báthory Gábor fejedelmet Sebesvárott, aki ide szökött el felbomló seregétől, hogy majd Váradon orgyilkosok végezzenek vele és méltóképpen. Voltak Zápolyák, volt Corvin János, majd szintén a felvidéki Balassák is voltak birtokosai Kalotaszegnek, illetőleg a vidék másik várának Almásnak. Váralmásról ma is jól látható az egykori vár egyetlen hatalmas, csonka tornya, üzenetét Finta József is magával hozta. Természetesen, nem hozhatta magával Kalotaszeg legkorábbi emlékeinek még romrajzait sem, hisz a patakvölgyekben végigpusztító mongol–tatár hordák, az 1241–42-ik csztendőben porig égettek, taroltak itt mindent, hogy majd Kalota népe újra kezdhesse azt, mit a föld színéről építkezve kezdenie kell – már, azoknak, akik még életben maradtak.

És ha napjainkra gondolunk, sem lehet tanulság nélkül való, és tragikusan, de vigaszt sugalló is, a nép, pusztítást, pusztulásokat túlélő macacssága. Csak zárójelben idézném Finta József egyik rajzát: melyen a mai falusi út sáros testét mintha volt lovasok robogó özöne tiporta volna meg, mintha vadul száguldó mongol–tatár lovak patái törték volna sebesre a kalotaszegi utca hátát. Késői reminiscencia lenne, a művészi tudattalan ráemlékezése?

Végül is, hogy Finta József rajzait nézve még világosabbá tegyem miként is értem én azt a bizonyos dolgot a jéghegygel, amelyet reményt nyújtónak is vélek, tudós könyvet hívok segítségül, s idemásolom bizonyításoképpen, éppen a magyarbikali templomról írottakat: „Ez a legrégebbi azok közül, amelyekre Kalotaszegről okleveles építési adatok maradtak. IX. Bonifácus pápa 1400-ban engedélyt adott Tamásfalvi Illyés fia Gergelynek, a későbbi Vitéz család őseinek, hogy Bikalon, mely addig a hunyadi Szent Erzsébet egyházhoz tartozott, önálló egyházat alapíthasson és templomot építhessen. A templom aztán hamar felépült. Híres szép, régi fatornyának kisebbített mását Budapesten a Néprajzi Múzeumban őrzik. . . Mennyezetfestményének egy része a gyalui Asztalos János műve 1697-ből, a többi a kolozsvári Mulingok munkája a XVIII. század második feléből. Cinteremkertje, kopjafás síremlékeivel az ország egyik lehangulatósabb temetőhelye...” – Ez az, mi a kilenczted részhez tartoznék, és lenn van a mélyben, s mi egyben hatalmasabb az egytizednél, mi látszó és annak *megtartója* is, múltbéli és jelen való pusztító megpróbáltatások sorozatában. És reményt-nyújtó. – Így értelmezem Ady zsoltosmása szavait is a Kalota partján: „Biztosság, nyár, szépség és nyugalom”. Így értelmezem, ilyen súlyosan a rajztoll üzenetét Finta József lapjain. Mert, minden lap egy-egy üzenet: még megvagyunk. Üzennek a házak, üzen a táj és

üzennek az emberek. De ez üzenetekben ott a csak azért is megmaradásának ígérete, az emberi méltóság és a múlt erősségének jegyében fogadó biztatás: ilyen a jéghegyek súlyos igazsága. – Hisz nézzük csak a kalotaszegi gyöngc, ám makacs televízióantennákat, az értelem ösztövére gereblyéit. Róluk is tudósít Finta József.

Minden hivatalos tiltás és tiltások ellenére protestáló indulatukban, fáradhatatlanul újra és újra kilométernyi távolságokra felkapaszkodnak a dombok hátára, hogy az *adásárnyékos* völgyekbe – s melyik nem az ott – szintén kilométer hosszúságú zsinórvezetékken levigyék maguk közé és maguknak a magyar hangot, a magyar szót és a magyar képet. – Mert mind nyugat fele, erre felénk, Magyarországra felé fordulnak azok az antennák.

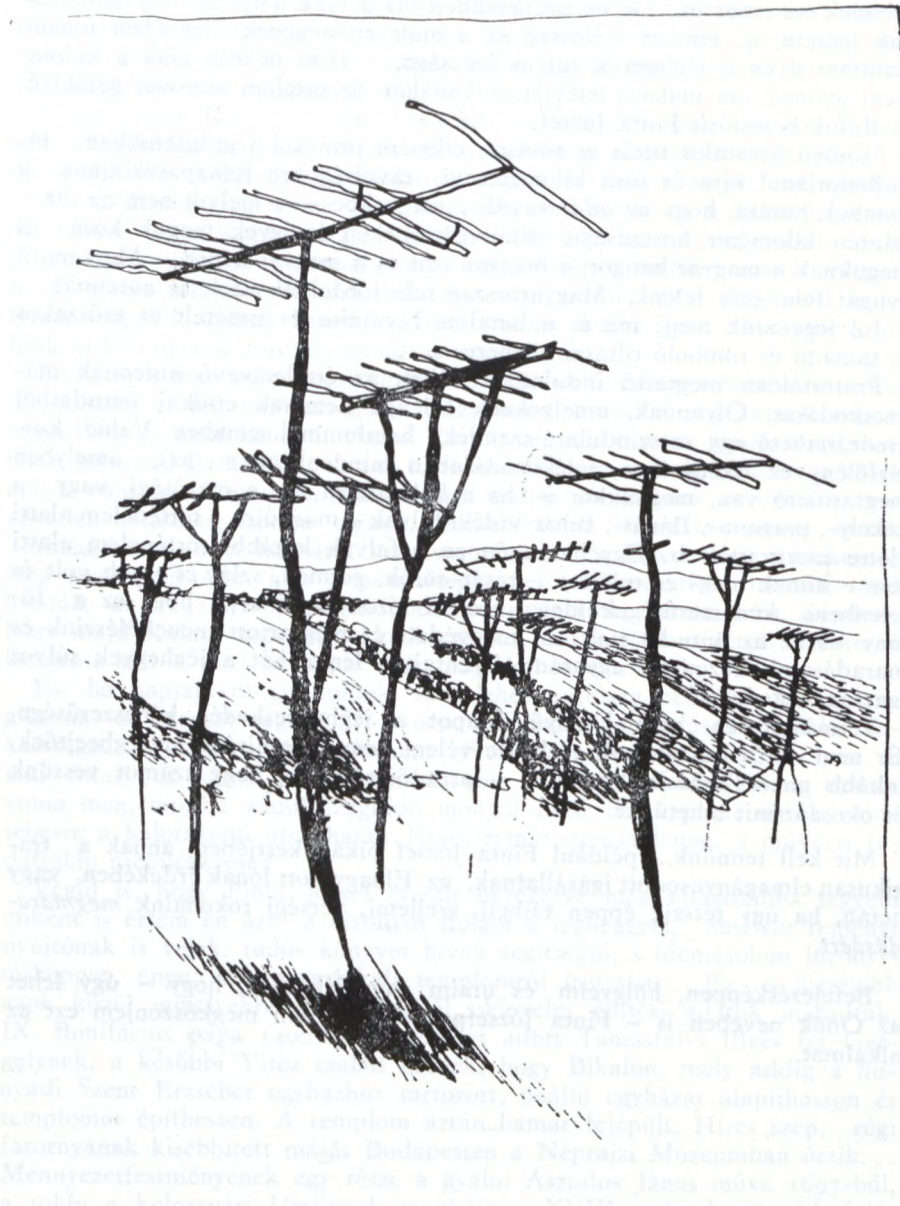
Jól jegyezzük meg: ma és a hatalom hivatalos és ismételt és erőszakos és támadó és romboló tiltásai ellenére is. . .

Protestálóan megtartó indulatnak vélem az értelemvevő antennák macskodását. Olyannak, amelyeknek fölénye nemcsak etnikai öntudatból eredeztethető egy rosszindulatú-szándékú hatalommal szemben. Valódi kultúrfőlény ez (igényeiben, tájékozódásában mindenképpen az), amelyben megtartóerő van, még akkor is, ha e kalotaszegi, de a mezőségi, vagy a székely-, partium-, Bánát-, Bihar-vidéki falvak – most újra – történelem alatti életre szorítottak is. Egyébként éppen e falvak korábbi történelem alatti léte – annak meg- és túlélése – tatár-török, germán, szláv és egyéb volt és jelenbeni kényszerűségek idején szolgál bizonyosságul arra, hogy ez a főlény és ez az öntudat volt, mi megvédett és megtartott meneküléseink és maradásaink közepette egyaránt: ilyenfajta lenne hát a jéghegyek súlyos igazságának dolga!

Természetesen, nem könnyű állapot a jéghegyeskedés kényszerűsége. És nem derűs tudósítások ezek, de vélem nem is lesújtóan kétségbeejtőek, inkább gondolkodásra késztetők – arra ösztönzőek, hogy számot vessünk és okosan: mit tehetünk?

Mit kell tennünk... például Finta József bikali kertjében, annak a tragikusan elmagányosodott igásállatnak, az Elhagyatott lónak érdekében, vagy netán, ha úgy tetszik éppen tájbéli, szellemi, vérségi rokonaink *megmaradásáért*.

Befejezésképpen, hölgyeim és uraim engedjék meg, hogy – úgy lehet az Önök nevében is – Finta Józsefnek személyesen megköszönjem ezt az alkalmat.

1. A TITELKAZ A B IZAI EGJEN